

**Inleiding uit de foliuitgave van WNT, Aanvullingen, deel I, door A. Moerdijk.
Verschenen in 2001.**

INLEIDING

Inhoudsopgave

1. AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK

- 1.1. Algemeen
- 1.2. Trefwoorden
- 1.3. Homoniemencijfer
- 1.4. Woorden met maar één betekenis
- 1.5. Definiëring
- 1.6. Citaten
- 1.7. Opnoemers bij nieuwe woorden
- 1.8. Nieuwe opnoemers bij een reeds in het *Hoofdwerk* behandeld woord
- 1.9. Nieuwe opnoemers bij al in het *Hoofdwerk* behandelde opnoemers („secundaire opnoemers”)
- 1.10. Nieuwe opnoemers bij een in het *Hoofdwerk* niet gegeven betekenis van het trefwoord
- 1.11. Nieuwe afleidingen of samenstellingen bij een nevenvorm in het *Hoofdwerk*
- 1.12. Afleidingen of samenstellingen bij een woord dat in het *Hoofdwerk* niet op zijn alfabetische plaats staat
- 1.13. Verwijzingen
 - 1.13.1. Algemeen; een kruisje (†) voor een woord
 - 1.13.2. Opnoemerverwijzing voor afleidingen en samenstellingen in een zelfstandig artikel
- 1.14. Etymologie van leenwoorden en internationalismen
 - 1.14.1. Algemeen
 - 1.14.2. Terminologie en patronen
 - 1.14.3. Bijzonderheden bij internationale wetenschappelijke termen
 - 1.14.4. Pseudo-ontleningen
 - 1.14.5. Opgave betekenissen
 - 1.14.6. Dateringen
 - 1.14.7. De vaste set etymologische woordenboeken en andere bronnen
 - 1.14.8. Eén datering, dubbele dateringen, geen dateringen
 - 1.14.9. Extra informatie bij dateringen
 - 1.14.10. Volgorde externe equivalenten
 - 1.14.11. Inheemse vorming of ontlening
 - 1.14.12. Eén betekenis
 - 1.14.13. Meer betekenissen
- 1.15. Woordenboeken, dialectwoordenboeken en andere secundaire bronnen
- 1.16. Nieuwe afkortingen en labels

2. BEELD EN BELANG VAN DE ACTUALISERING

3. TECHNISCHE EN PERSONELE GEGEVENS

- 3.1. Enige gegevens in vogelvlucht
- 3.2. Verantwoording bewerkers en trajecten
 - 3.2.1. Met de bewerkers als uitgangspunt
 - 3.2.2. Met de trajecten als uitgangspunt
 - 3.2.3. „Neoklassicalia”
- 3.3. Letteromvang
 - 3.3.1. Letteromvang *Aanvullingen*
 - 3.3.2. Letteromvang WNT met en zonder *Aanvullingen (AV)*
 - 3.3.3. Procentuele uitbreiding *Aanvullingen* ten opzichte van *Hoofdwerk (HW)*
- 3.4. Gebruik cd-rom WNT
- 3.5. Medewerkers 1989-2001
- 3.6. Besturen
- 3.7. Een slotwoord van dank

1. AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK

1.1. Algemeen

De voornaamste algemene kenmerken van het bewerkingsstelsel van de *Aanvullingen* zijn:

- In de *Aanvullingen* zijn alle woorden nieuw; zij zijn dan ook niet apart als zodanig met een open superieur cirkeltje (zoals in de *Bijvoegsels en Verbeteringen*) of een sterretje (zoals in het *Supplement*) gemarkeerd.
- De *Aanvullingen* bevatten zowel trefwoorden in vette als in niet-vette hoofdletters. De vette trefwoorden luiden een nieuw artikel in, de niet-vette geven toegang tot nieuwe „opnoemers” bij reeds in het *Hoofdwerk* of *Supplement* behandelde woorden (opnoemers zijn afleidingen, samenstellingen, koppelingen, samenstellende afleidingen van minder belang, die niet in een zelfstandig artikel zijn behandeld).
- De met een vet trefwoord ingeleide artikelen zijn op dezelfde wijze ingericht als die in het *Hoofdwerk* (men zie daarvoor verder de *Handleiding bij het Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 1994).
- In de *Aanvullingen* komen verwijzingen voor die voorafgegaan worden door een superieur kruisje (†). Dit kruisje is een teken dat het gaat om een verwijzing naar een woord binnen de *Aanvullingen* zelf. Het blijft echter achterwege bij verwijzingen van het type „(zie ald.)” of „(zie die woorden)”, die altijd betrekking hebben op *Aanvullingen*-woorden.
- De *Aanvullingen* geven geen nieuwe betekenissen, nieuwe citaten, andere aanvullende gegevens of correcties bij reeds in het *Hoofdwerk* of *Supplement* behandelde woorden.

1.2. Trefwoorden

Bij de artikelen komen, zoals we zojuist bij de algemene kenmerken al benadrukten, typografisch twee soorten trefwoorden voor: trefwoorden in vette hoofdletters en trefwoorden in niet-vette hoofdletters. Bij de niet-vette trefwoorden gaat het om woorden die reeds in het *Hoofdwerk* in een eigen artikel behandeld zijn. Zij kondigen in de *Aanvullingen* alleen nieuwe ermee samengestelde of ervan afgeleide woorden aan die van wat minder belang zijn en daarom niet in een afzonderlijk eigen artikel behoeven te worden ondergebracht („opnoemers”). De vette trefwoorden vormen de opening van nieuwe artikelen, die verder geheel zijn opgezet als in het *Hoofdwerk* en in hun meest volledige vorm de driedeling daarvan vertonen in „kopje” (gedeelte van trefwoord tot semantische kerngedeelte), kern (betekenis en gebruik) en „opnoemers” (kleinere afleidingen, samenstellingen, koppelingen, samenstellende afleidingen).

Bij de opnoemers zijn de (sub)trefwoorden geursiveerd. Ze beginnen bij de opening van een nieuwe alinea met een hoofdletter.

1.3. Homoniemcijfer

Homoniemen krijgen Romeinse homoniemcijfers achter zich op dezelfde wijze als hun collega’s in *Hoofdwerk* en *Supplement* (onder homoniemen begrijpen we hier ook homografen). Homoniemcijfers achter trefwoorden in niet-vette kapitalen verwijzen naar een al in het *Hoofdwerk* behandeld woord, waarbij het cijfer aangeeft om welk woord het in het homoniemenpaar of in de homoniemenreeks gaat. Nieuwe homoniemen naast één of meer al in het *Hoofdwerk* staande homoniemen krijgen het homoniemcijfer dat in rangorde daarbij aansluit.

Doordat de situatie in het *Hoofdwerk* (met inbegrip van het *Supplement* bij sommige woorden die met een A beginnen) bepalend is voor de homoniemnummering in de *Aanvullingen*, kan men trefwoorden tegenkomen met een cijferorde die van iedere logica gespeend lijkt te zijn. Is er in het *Hoofdwerk* maar sprake van één artikel, dan heeft het homoniem in de *Aanvullingen* een (II) achter zich gekregen. Stuit men dus op een trefwoord gevolgd door een (II), waar hetzelfde trefwoord met een (I) ontbreekt, dan twijfele men niet meteen aan de rekenkundige vermogens van de redacteur, maar zoek dat laatste op in het *Hoofdwerk* (bij verwijzingen naar het homoniem in het *Hoofdwerk*

krijgt dit overigens wel een (I) toebedeeld). Ook homoniemen met tussenliggende cijfers kunnen ontbreken. Wie in de *Aanvullingen* b.v. homoniemen met een (I) en een (III) ontmoet, moet wederom naar het *Hoofdwerk* om daar het homoniem met (II) te vinden.

Een enkel voorbeeld waarbij opeenvolgende trefwoorden beide mogelijkheden vertonen, levert het volgende openingstrio van de letter K:

KAAG (II). — **Afl.**

 KAAK (I). — **Samenst.**

 KAAK (IV). — **Afl.**

Alle drie de trefwoorden staan in niet-vette hoofdletters, d.w.z. dat ze artikelen openen met nieuwe opnoemers bij reeds in het *Hoofdwerk* behandelde woorden. Bij KAAG (II) en KAAK (IV) gaat het daarbij om afleidingen, bij KAAK (I) om samenstellingen. De homoniemencijfers komen overeen met de cijfers die die homoniemen in het *Hoofdwerk* hebben. Zij laten de gevolgtrekking toe dat zich in het *Hoofdwerk* naast **KAAG** (II), **KAAK** (I) en **KAAK** (IV) in ieder geval ook de homoniemen **KAAG** (I), **KAAK** (II) en **KAAK** (III) moeten bevinden.

Ongenummerde homoniemen in het *Hoofdwerk* worden gespecificeerd met „1ste art.‟, „2de art.‟ enz. De desbetreffende homoniemen in de *Aanvullingen* krijgen een Romeins cijfer dat er „rangordelijk‟ op volgt.

1.4. Woorden met maar één betekenis

Bij woorden met maar één betekenis komt deze steeds op een nieuwe regel achter een loos haakje:

KLIMATISEEREN,

) Voorzien van een klimaatregeling; de luchtgesteldheid, de vochtigheid, de
 temperatuur e.d. regelen van. ||

1.5. Definiëring

In de artikelen zelf is zoveel mogelijk gestreefd naar eigen definities. Slechts bij hoge uitzondering is nog gebruikgemaakt van een formule als „Zie de aanh.‟ om de lezer door te sturen naar een betekenisverklaring achter het hek (||). Ook letterlijk overgenomen definities komen sporadisch voor en zijn goed als zodanig herkenbaar omdat ze, zoals in het *Hoofdwerk*, tussen dubbele aanhalingstekens zijn geplaatst en direct gevolgd worden door een vermelding (tussen haakjes) van de bron waaruit ze zijn aangehaald.

Bij opnoemers blijft een eigen definitie vaak achterwege, vooral indien achter het hek een of meer (woordenboek)citaten met een bevredigende definitie zijn opgenomen. Bij opnoemers met meer betekenissen die geen van alle zijn voorzien van een definitie, volgen hek en citaten direct achter de nummering (zie b.v. *Hamerstuk* in kolom 3791). Doorgaans is wél een definitie gegeven als definitiecitaten achter het hek ontbreken en de betekenis van de afleiding of samenstelling niet zo maar door de gebruiker zelf uit de bestanddelen ervan is af te leiden.

1.6. Citaten

Voor de citaten die een definitie van het woord geven en die zich direct achter het hek en voor een liggend streepje in de citatenrubrieken bevinden (woordenboekcitaten, citaten uit encyclopedieën,

handboeken e.d.) zijn geen kwantitatieve redactionele richtlijnen gegeven. Voor de kwantiteit van de „literaire” citaten áchter het streepje golden de volgende redactionele afspraken:

- Bij spreiding over 1 eeuw: 2 à 3 citaten (oudste + jongste citaat + eventueel 1 goed „tussencitaat”).
- Bij spreiding over 2 eeuwen: 3 à 4 citaten (oudste + jongste citaat + eventueel 1 à 2 goede „tussencitaten”).
- Bij spreiding over 3 eeuwen: maximaal 5 citaten (oudste + jongste citaat + maximaal 3 goede „tussencitaten”).
- Bij spreiding over 4 à ca. 5 eeuwen: 6 tot en met 8 citaten (oudste + jongste citaat + maximaal 4 à 6 goede „tussencitaten”).
- Bij kleinere onderscheidingen: maximaal 3 tot 5 citaten (in ieder geval oudste + jongste).

In het algemeen vormt de werkelijkheid een weerspiegeling van deze afspraken. Dat zelfs een minimale tijdsperiode min of meer mechanisch met een maximum aantal citaten werd „gedekt”, is een praktijk waarvan in het *Hoofdwerk* talrijke voorbeelden aan te wijzen zijn, maar die we in de *Aanvullingen* hebben willen vermijden. De nu doorgaans kortere citatengeledingen komen de overzichtelijkheid van de artikelen ten goede. Afwijkingen van de gemaakte kwantitatieve afspraken komen niettemin wel voor. Die doen zich b.v. voor als men voor het hek meer aspecten (betekenisnuances, verbindingen, verschillende vormen, verschillende gevoelswaarden, woorden met mannelijk en vrouwelijk suffix e.d.) heeft samengenomen en die alle met citaten wil illustreren.

Opnoemers gelden als kleinere onderscheidingen en hun betekenissen worden dus ook met maximaal drie tot vijf citaten toegelicht.

1.7. Opnoemers bij nieuwe woorden

Opnoemers bij artikelen voor nieuwe woorden in de *Aanvullingen* (de artikelen met trefwoorden in vette hoofdletters) zijn hetzelfde verwerkt als in het *Hoofdwerk*.

1.8. Nieuwe opnoemers bij een reeds in het *Hoofdwerk* behandeld

Nieuwe opnoemers bij woorden die in het *Hoofdwerk* al in een artikel zijn behandeld, zijn te herkennen aan hun aanwezigheid in artikelen die beginnen met een trefwoord in niet-vette hoofdletters. Achter het aldus aangegeven trefwoord komen een punt en een lange liggende streep, gevolgd door de afkorting **Afl.**, of, als er geen afleidingen zijn maar wel samenstellingen en/of samenstellende afleidingen en koppelingen, door de afkorting **Samenst.** en/of **Samenst. afl.**, **Kopp.** Een voorbeeld:

BAAI (I). — Afl. <i>Baaisch</i>	
.....	
Samenst. <i>Baaieten</i>	
.....	
— <i>Baairaam</i>	
.....	
— <i>Baaiwerker</i>	
.....	
BAAK (I). — Samenst. <i>Baakvleesch</i>	
.....	

Toelichting:

BAAI (I) is een niet-vet trefwoord dat correspondeert met een in het *Hoofdwerk* behandeld **BAAI** (I). Het kondigt nieuwe opnoemers bij dat woord aan: de afleiding *Baaisch* en de samenstellingen *Baaiketen*, *Baairaam*, *Baaiwerker*. Het artikel BAAK (I) levert de samenstelling *Baakvleesch* als aanvulling bij het in het *Hoofdwerk* al opgenomen **BAAK** (I).

1.9. Nieuwe opnoemers bij al in het *Hoofdwerk* behandelde opnoemers („secundaire opnoemers”)

Nieuwe opnoemers kunnen ook afleidingen of samenstellingen zijn bij woorden die het zelf in het *Hoofdwerk* al niet verder dan tot opnoemer hebben gebracht. We noemen dergelijke opnoemers: secundaire opnoemers, hun grondwoorden in tegenstelling daarmee: primaire opnoemers. Een woord als *beveiligingsinrichting* b.v. is een samenstelling van *beveiliging*, dat als opnoemer onder *beveiligen* is opgenomen. *Beveiliging* is de primaire, *beveiligingsinrichting* de secundaire opnoemer.

In dergelijke gevallen is in het algemeen als volgt gehandeld. Voor de secundaire opnoemer is eerst de primaire opnoemer vermeld, gevolgd door een komma en de gebruikelijke tekst „hierbij” (bij samenstellingen) resp. „vandaar” (bij afleidingen). Zijn er meer secundaire opnoemers, dan komen deze in nieuwe alinea’s met dubbele inspringing. De aankondigende formules „Hierbij ook” en „Vandaar ook” blijven daarbij achterwege. Een voorbeeld:

BEVEILIGEN. — **Afl.** *Beveiliging*, hierbij: *Beveiligingsdoeleinde*
.....
Beveiligingselement
.....
Beveiligingsinrichting
.....
Beveiligingsinstallatie
.....
Beveiligingsmiddel
.....
Beveiligingsschakelaar
.....

De secundaire opnoemer hoeft natuurlijk niet de eerste te zijn. Als hij dat niet is, dan bevindt hij zich in een reeks op zijn alfabetische plaats in een schrapje (alinea ingeleid met een liggend streepje) met dezelfde begintekst.

Bij samenstellingen is dezelfde methode gevolgd, maar dan wordt de rubriek uiteraard aangekondigd met **Samenst.**

1.10. Nieuwe opnoemers bij een in het *Hoofdwerk* niet gegeven betekenis van het trefwoord

De *Aanvullingen* bevatten geen nieuwe betekenissen bij reeds in het *Hoofdwerk* behandelde woorden. Bij een afleiding of samenstelling die aansluit bij een niet in het *Hoofdwerk* opgenomen betekenis van het trefwoord, wordt echter wel expliciet daarvan melding gemaakt. Voorbeelden:

CATAPULT. — **Samenst.** *Catapultstart*, start met behulp van een lanceerinrichting. Van vliegtuigen. Bij een niet in het hoofdwerk gegeven bet. van het trefwoord ‘lanceerinrichting voor vliegtuigen’
.....

SCANDEEREN. — **Afl.** *Scandeering*, (oneig.) markeering van fasen in een continuum. Bij een niet in het hoofdwerk gegeven bet. ‘markeeren, indeelen in fasen’

1.11. Nieuwe afleidingen of samenstellingen bij een nevenvorm in het *Hoofdwerk*

Als er sprake is van afleidingen of samenstellingen bij een (al dan niet als zodanig extra aangegeven) nevenvorm van een trefwoord in het *Hoofdwerk*, dan wordt daar, zeker bij behoorlijke vormverschillen, expliciet op gewezen. Voorbeelden:

KLIEK (I). — **Samenst.** *Kliekvorming*, ook *kliekjesvorming* (in de 2de aanh. met het trefwoord in de veroud. spelling *clique*)

BLOO. — **Afl.** *Blooterik* (afl. van den nevenvorm *bloot*)

Afleidingen of samenstellingen kunnen zich ook voordoen in een vorm die bij het basiswoord in het *Hoofdwerk* zelfs geheel ontbreekt. Dat is b.v. het geval met *bloezen*, een afleiding van *bloes*, dat echter als nevenvorm (nog) niet in het WNT-artikel voor *blouse* is terug te vinden. *Bloezen* is in dit geval in een eigen artikel bewerkt en ook hier wordt de aandacht speciaal op die, veelal jongere, nevenvorm gevestigd:

BLOEZEN Van *bloes* (< *blouse*).

Onder de oorspronkelijke WNT-vorm van het grondwoord is in dat geval een verwijzing te vinden:

BLOUSE. — **Afl.** *Bloezen* (zie ald.).

1.12. Afleidingen of samenstellingen bij een woord dat in het *Hoofdwerk* niet op zijn alfabetische plaats staat

In het *Hoofdwerk* bestond in oude delen lange tijd de gewoonte naast de afleidingen en samenstellingen met het trefwoord als eerste lid ook die met het trefwoord als tweede lid binnen het aan dat woord gewijde artikel te behandelen. Die laatste staan dan niet op hun alfabetische plaats en verworden daardoor tot spelden in de WNT-hooiberg. Ook opnoemers met *uit-* zijn in het *Hoofdwerk* afwijkend behandeld en kunnen voor zoekproblemen zorgen. In dergelijke gevallen vindt men achter het betreffende probleemwoord een verwijzing naar de plaats waar men het in het *Hoofdwerk* kan terugvinden. Voorbeelden (met verwijzing naar een geleding van een artikel en een verwijzing naar deel- en kolomnummer):

BEKISTINGSELEMENT Uit *bekisting* (zie Kist (I), Afl.) en *element*.

TANDPASTATUBE Uit *tandpasta* (Dl. XII¹, 726) en *tube*.

1.13. Verwijzingen

1.13.1. Algemeen; een kruisje (†) voor een woord

Wat verwijzingen naar artikelen en woorden in het *Hoofdwerk* betreft is er niets veranderd. Naar artikelen of woorden in de *Aanvullingen* zelf wordt wel met dezelfde vertrouwde formules en in dezelfde typografieën verwezen, maar zij worden als zodanig gemarkeerd door een voorafgaand

superieur kruisje. Voorbeelden van de belangrijkste verwijzingsstypen zijn (behalve met „Zie” ook met „Vgl.” of „Hetz. als”, indien bedoeld als verwijzing):

Zie ⁺BACCALAUREUS.

= verwijzing naar het artikel **BACCALAUREUS** in de *Aanvullingen*.

Zie ⁺BACCALAUREUS, Afl.

= verwijzing naar de „Afleidingen” aan het einde van het artikel **BACCALAUREUS** in de *Aanvullingen*.

Zie ⁺*baccalaureus*, 2).

= verwijzing naar de tweede betekenis van het woord *baccalaureus*, in het artikel **BACCALAUREUS** in de *Aanvullingen*.

Met de verwijzingen achter opnoemers als „(zie ald.)” en „(zie die woorden)” wordt steeds naar artikelen binnen de *Aanvullingen* zelf verwezen. Het superieure kruisje is in die gevallen dan ook niet aangebracht.

Bij verwijzing naar A-woorden in het *Supplement* is „(Suppl.)” aan de verwijzing toegevoegd.

1.13.2. Opnoemerverwijzing voor afleidingen en samenstellingen in een zelfstandig artikel

Voor in een zelfstandig artikel (met vet trefwoord) behandelde afleidingen of samenstellingen bij een grondwoord in het *Hoofdwerk* is geen verwijslemma met een niet-vet trefwoord en een rubriek **Afl.** c.q. **Samenst.** met „(zie ald.)” of „(zie die woorden)” gemaakt, als die rubriek alleen maar uit die verwijzing(en) zou bestaan. Die gedragslijn is aangehouden om ruimte te besparen en een overvloed aan onnodige en bij directe alfabetische opeenvolging nogal potsierlijke verwijzingen te voorkomen. Een voorbeeld met een stukje traject zoals het reëel in de *Aanvullingen* is terug te vinden:

BITTERBAL Uit *bitter* (II) en *bal* (I)

.....

BITTERKOEKJESPUDDING Uit *bitterkoekje* en *pudding*

.....

BITTERTAFEL Uit *bitter* (II) of den stam van *bitteren* (II) en *tafel*.....

.....

BITTERZUUR Uit *bitter* (I) en *zuur* (I)

Hoe dat stukje traject eruit gezien zou hebben bij rigide handhaving van de eenmalige verwijzingen, kan men aflezen uit de volgende volle weergave die dan vereist geweest zou zijn:

BITTER (I). — **Samenst.** *Bitterzuur* (zie ald.).

BITTER (II). — **Samenst.** *Bitterbal*, *bittertafel* (zie die woorden).

BITTERBAL Uit *bitter* (II) en *bal* (I)

.....

BITTEREN (II). — **Samenst.** *Bittertafel* (zie ald.).

BITTERKOEKJE. — **Samenst.** *Bitterkoekjespudding* (zie ald.).

BITTERKOEKJESPUDDING Uit *bitterkoekje* en *pudding*

.....

BITTERTAFEL Uit *bitter* (II) of den stam van *bitteren* (II) en *tafel*

.....

BITTERZUUR Uit *bitter* (I) en *zuur* (I)

De bedoelde verwijzingen zijn wél geplaatst, als de rubriek **Afl.** en/of **Samenst.** daarnaast nog een of meer wel daarbinnen als opnoemers behandelde woorden bevat (of anders gezegd: als die rubrieken niet alleen uit verwijzingen bestaan). Een voorbeeld, met een verwijzing achter *Beroepsonderwijs* naar een zelfstandig artikel voor dat woord:

BEROEP. — Samenst. <i>Beroepsactiviteit</i>	
.....	
.....	
— <i>Beroepsofficier</i>	
— <i>Beroepsonderwijs</i> (zie ald.)	
— <i>Beroepsopleiding</i>	
.....	
.....	
— <i>Beroepsziekte</i>	
.....	
BEROEPEN. — Afl. <i>Beroepelijk</i>	
.....	
BEROEPS	
.....	
BEROEPSONDERWIJS Uit <i>beroep</i> en <i>onderwijs</i>	
.....	

Vanzelfsprekend is dat ook gebeurd in die gevallen waar het niet om opnoemers bij een al in het *Hoofdwerk* behandeld woord gaat, maar om een afleiding of samenstelling bij een nieuw woord in een zelfstandig artikel (het trefwoord in vette hoofdletters), zoals in het volgende voorbeeld voor *classificeerder* als afleiding van *classificeeren*:

CLASSIFICEERDER Van <i>classificeeren</i> met <i>-(d)er</i>	
.....	
CLASSIFICEEREN	
.....	
Afl. <i>Classificeerder</i> (zie ald.)	
— <i>Classificering</i>	
.....	
Samenst. <i>Classificeerbedrijf</i>	

1.14. Etymologie van leenwoorden en internationalismen

1.14.1. Algemeen

Ongeveer 27% van alle woorden die we uit het supplementmateriaal selecteerden voor het Aanvullingenproject waren woorden die een vreemde herkomst of althans een internationaal karakter verrieden. Het stond bij ons daarom al bij de voorbereidingen vast dat we speciale aandacht zouden moeten besteden aan de etymologie van leenwoorden en internationalismen (woorden die met dezelfde of min of meer dezelfde vorm, in dezelfde of min of meer dezelfde betekenis in drie of meer talen voorkomen). De etymologische woordenboeken die voor die etymologieën de grondslag zouden moeten vormen, zouden voor alle bewerkers dezelfde moeten zijn. Voor problemen die men zeker op zijn weg zou vinden moesten van tevoren oplossingen bedacht worden en voor bewerkingswijze en formuleringen dienden er vooraf afspraken en modellen gemaakt te worden.

Mede door de inspanning van de assistenten van de materiaalverzameling, die alle benodigde gegevens uit een reeks etymologische woordenboeken op een bepaalde manier en volgens een bepaalde procedure in speciaal daartoe ontworpen „etymologieformulieren” ten behoeve van de redactionele bewerking vastlegden, zijn we erin geslaagd om voor deze categorieën van woorden etymologische voorstellen te leveren die in ieder geval opvallen door hun uniforme behandeling. Belangrijkste kenmerken daarvan zijn:

- We geven waar mogelijk de ondubbelzinnige aanduiding uit welke taal het woord is overgenomen, maar waar dat niet valt uit te maken, wijzen we: a) op de dubbele mogelijkheid van een ontlening of inheemse vorming; b) op de waarschijnlijkheid van ontlening maar onzekerheid over de brontaal.
- We vermelden consequent de equivalenten in het Frans, Engels en Duits (met de nieuwe afkorting „du.”), uiteraard voorzover aangetroffen.
- We geven consequent dateringen bij al die vreemde woorden, voorzover aangetroffen.
- De nadruk ligt op de „etymologia proxima”, d.w.z. de directe bron voor het Nederlandse woord; de etymologie van het vreemde woord kan facultatief tussen haken of anderszins bij de datering gegeven zijn, maar gaat zelden verder terug dan het Latijn of het Grieks (de „etymologia remota”), of een andere taal in een vergelijkbaar stadium.
- Bij polyseme woorden geven we bij de buitenlandse equivalenten zoveel mogelijk verschillende dateringen voor de verschillende betekenissen.
- Bij kunstmatige neoklassieke vormingen in wetenschap, techniek en kunst vermelden we regelmatig de bedenker van het woord en/of het jaar waarin het gevormd is.
- We maken gebruik van vaste formuleringen en vaste patronen, berustend op binnen de redactie gemaakte afspraken.

Min of meer in de volgorde waarin men ze in het kopje van de artikelen zelf tegenkomt, bespreken we hieronder eerst de afzonderlijke aspecten in detail. Daarna behandelen we de aanpak van etymologieën in hun geheel voor resp. woorden met één betekenis en voor woorden met meer betekenissen.

1.14.2. Terminologie en patronen

Uit (+ afkorting taal + woord cursief)

Het patroon „Uit + afkorting taal + woord cursief” is het normale, algemene patroon om ontleningen aan te geven, zonder onderscheid van ouderdom, mate van inburgering en aanpassing.

Uit ... , met aanpassing van het suffix

Het reguliere patroon kan uitgebreid zijn met een formule van het type „met aanpassing van het suffix”. Dat is over het algemeen niet gebeurd in voor de hand liggende gevallen als b.v. *-atie* < fr., du. of eng. *-ation*, *-iteit* < fr. *-ité*, *-ist* < fr. *-iste*, *-ie* < fr. *-ion* enz., noch bij ww. op *-eeren*. Het is doorgaans wél gebeurd bij een niet transparant vormverschil tussen het suffix in het herkomstwoord en het suffix in het Nederlandse leenwoord en/of bij suffixen die als gevolg van de dubbele mogelijkheid tot ontlening mét en zónder aanpassing ervan tot doubletten konden leiden. Vandaar dat men deze formule met name aantreft bij leenwoorden uit Franse woorden met het suffix *-ique*, die bij ons zónder aanpassing tot woorden met *-iek* en mét aanpassing tot woorden met *-isch* konden leiden.

Het (+ afkorting taal + woord cursief)

Dit patroon is een variant van het ontleningspatroon met „uit”. Het is gebruikt bij vreemde woorden die onveranderd in Nederlandse context optreden en nog evident als woord van de uitheemse brontaal ervaren worden. De grens met sommige leenwoorden uit de „Uit-categorie” is

niet altijd scherp te trekken. Het gebruik „Uit + afkorting brontaal + woord cursief” is dan verwisselbaar met dat van „Het + afkorting brontaal + woord cursief”.

Naar (+ afkorting taal + woord, woordgroep of verbinding cursief)

Het patroon met „naar” is kenmerkend voor leenvormingen. Bij leenvormingen gaat het om woorden of verbindingen die met woorden van de eigen taal, maar naar het voorbeeld van uitheemse woorden, verbindingen e.d. zijn gevormd. Van vele ervan zal men niet eens bevroeden dat men met leenvormingen te doen heeft. Die vorming met bestaande, inheemse middelen was voor de redactie een argument voor de afspraak om eerst die op de geijkte wijze aan te geven en dan te vervolgen met de aanduiding van de leenverhouding d.m.v. „naar + afkorting brontaal + woord(groep) cursief”. „Naar” staat dus voor „als leenvertaling van” en varianten, een alternatief dat men ook her en der zal aantreffen. Voorbeelden:

SCHADUWKABINET Uit *schaduw* en *kabinet*, naar eng. *shadowcabinet* (1906).

VOETFOUT Uit *voet* en *fout*, naar eng. *foot fault* (1886).

In sommige artikelen vindt men de formule met „naar” ook wel zonder dat eerst de inheemse woorden waaruit de leenvertaling is samengesteld, wordt gegeven.

Zoo ook

Een etymologisch statement van het type „Uit x” wordt besloten met een puntkomma. Als er meer buitenlandse equivalenten zijn die eveneens uit die taal van x ontleend zijn, dan gaat aan hun vermelding na de puntkomma de formule „zoo ook” vooraf.

1.14.3. Bijzonderheden bij internationale wetenschappelijke termen

Bij internationalismen, met name degene die met neoklassieke bestanddelen in jongere tijd kunstmatig zijn gevormd, geven we aan:

- dat het om een internationale, veelal wetenschappelijke term gaat; daarbij is het patroon: opening met „Internationale term” of „Internationale wetensch. term”; als het wetenschapsgebied bekend en exact te bepalen is, is „wetensch.” vervangen door de desbetreffende preciezere aanduidingen: „scheik.”, „med.” e.d.; een variant, met name buiten de vakterminologie, is „Internationaal woord”;
- uit of op basis van welke woorden of woordelementen het woord is gevormd; patronen: „(gevormd) uit x en y” (met name bij inheemse bestanddelen en bij neoklassieke elementen die in een afzonderlijk artikel, en daar met aanduiding van hun uiteindelijke oorsprong, zijn behandeld), „gevormd op basis van” (vooral, maar niet uitsluitend, bij directe aanduiding van een Latijns of Grieks bestanddeel, al dan niet in een eigen artikel behandeld);
- de naam van de persoon die de term heeft gevormd, eventueel met opgave van zijn of haar vakgebied, en/of het jaar waarin dat gebeurd is; basispatroon, waarbij de facultatieve elementen tussen ronde haakjes staan: „(in [datering]) gevormd door [persoonsnaam (vakgebied) (nationaliteit) (jaartallen geboorte en dood)]”

1.14.4. Pseudo-ontleningen

Een woord of verbinding kan het uiterlijk hebben van een ontlening aan een bepaalde taal, maar daar (geheel of in corresponderende vorm) ontbreken. Het is dan vermoedelijk alleen in navolging van die taal bij ons zelf gevormd. Dit is tot uitdrukking gebracht door de combinatie „pseudo- + de afkorting van de betreffende taal”. Als het woord e.d. in de veronderstelde donortaal niet ontbreekt,

maar daar in een andere vorm voorkomt, dan kan dit, ter bekrachtiging van de kwalificatie met „pseudo-“, apart vermeld zijn. Een voorbeeld (van een verbinding):

HAPPY END Pseudo-eng. verb. (het eng. heeft *happy ending*).

1.14.5. Opgave betekenissen

Bij woordvormen worden in het kopje de betekenissen niet gegeven indien deze samenvallen met de in de kern van het artikel gegeven betekenis(sen) van het Nederlandse woord. Afwijkende betekenissen of betekenisnuances worden wel vermeld en staan dan normaliter achter de vormen tussen Engelse aanhalingstekens: ‘.....’.

1.14.6. Dateringen

Tussen haakjes worden, voorzover mogelijk, achter de woordvormen dateringen gegeven. Indien niet anders vermeld, hebben deze betrekking op het vroegste voorkomen van de woorden in de betekenis die geldt voor het Nederlandse woord, niet op het vroegste voorkomen van het woord in de betreffende taal als zodanig, al kunnen beide natuurlijk samenvallen. De dateringen voor de Franse, Engelse en Duitse woorden zijn gehaald, zoals andere etymologische gegevens voor die talen, uit een vaste set van woordenboeken.

1.14.7. De vaste set etymologische woordenboeken en andere bronnen

Voor het Engels startten we met:

- *Oxford English Dictionary (O.E.D.)*
- *Shorter Oxford English Dictionary*
- *Oxford English Dictionary Supplement I en II*
- Robert K. Barnhart, *The Barnhart Dictionary of Etymology*, 1988 (BARNHART).

Na het verschijnen van de *Oxford English Dictionary (O.E.D.)*, 2de editie, op cd-rom werd van de eerste drie vermelde werken daarop overgeschakeld. Bij de verwerking van de kopij kon hier en daar zelfs ook nog gebruikgemaakt worden van de *O.E.D.* op het Web. Daar wordt dan speciaal naar verwezen met: *OED Online*.

Voor het Frans begonnen we met:

- P. Imbs, B. Quemada e.a., *Trésor de la langue française*, 1971-1994 (*T.L.F.*)
- O. Bloch en W. von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, 10de editie 1994 (BLOCH-V.WARTBURG).

Al vrij snel werd in plaats van of naast de *T.L.F.* benut:

- Alain Rey e.a., *Dictionnaire historique de la langue française*, 2de editie 1995 (REY).

Voor het Duits zijn geraadpleegd:

- E. Seebold e.a., *Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 22ste dr. 1989 en 23ste dr. 1995 (KLUGE)
- Wolfgang Pfeifer, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, 2de dr., 2 banden, 1993 (PFEIFER)
- Gerhard Wahrig, *Deutsches Wörterbuch*, nieuwe uitgave 1980, bezorgd door Ursula Hermann (WAHRIG).

Wahrig is geen etymologisch woordenboek, maar diende om aan corresponderende Duitse vormen te komen voor moderne woorden en internationalismen die in de traditionele Duitse etymologische woordenboeken niet of nauwelijks aan bod zijn gekomen. De etymologische woordenboeken van het Duits laten sowieso voor heel wat woorden verstek gaan en geven voor de woorden die ze wél bevatten vaak geen of doorgaans alleen globale dateringen. Met name voor dateringen van oudere Franse leenwoorden in het Duits zijn daarom ook geraadpleegd:

- W.J. Jones, *A Lexicon of French Borrowings in the German Vocabulary (1575-1648)*, 1976 (JONES)
- R.J. Brunt, *The Influence of the French Language on the German Vocabulary (1649-1735)*, 1983 (BRUNT).

Naast deze vaste set van woordenboeken is voor de opstelling van de etymologieën nog een aantal andere werken van meer dan incidenteel belang geweest. We wijzen op:

Günther Drosdowsky, *Duden. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, 2. Aufl., 1989 (*Duden*)

F. Godefroy, *Lexique de l'ancien français*, 1901 (GODEFROY)

A. Kolsteren, Ewoud Sanders, *Spectrum Woordenboek Vreemde Woorden*, 1994 (KOLSTEREN-SANDERS, *Vreemde W.*)

Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française, ed. 1981 en *Le nouveau Petit Robert*, ed. 1993 (*Petit Robert*)

J. Alan Pfeffer en Garland Cannon, *German Loanwords in English. An historical Dictionary*, 1994 (PFEFFER en CANNON)

Josette Rey-Debove en Gilberte Gagnon, *Dictionnaire des anglicismes; les mots anglais et américains en français*, 1980 (REY-DEBOVE)

Ewoud Sanders, *Eponiemenwoordenboek*, 1990 (SANDERS, *Eponiemenwdb.*)

Ewoud Sanders, *Geoniemenwoordenboek*, 1995 (SANDERS, *Geoniemenwdb.*)

Nicoline van der Sijs, *Leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*, 1996 (V.D. SIJS, *Leenwdb.*)

P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs, *Van Dale Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden*, 1ste dr. 1989 en 2de dr. 1997 (V.D.E.W.)

J. de Vries / F. de Tollenaere, *Etymologisch Woordenboek*, 19de dr. 1995 en 20ste dr. 1997 (DE VRIES-DE TOLLENAERE)

A.A. Weijnen, *Etymologisch dialectwoordenboek*, 1996 (WEIJNEN, *Etym. Dialectwdb.*).

1.14.8. Eén datering, dubbele dateringen, geen dateringen

Door uit te gaan van een vaste set van bronnen, was het voor ons mogelijk om alleen bronvermeldingen te geven bij dateringen die niet daaruit stammen. Daardoor kon ruimte bespaard worden. Herhaalde opsomming van de vaste bronnen zou het zicht op het geheel vertroebeld hebben. Dat wilden we vanzelfsprekend vermijden. Dat vermelding van de vaste bronnen over het algemeen niet heeft plaatsgevonden, vereist wel enige interpretatie van drie verschillende mogelijkheden waarmee men geconfronteerd kan worden: één datering, dubbele dateringen gescheiden door een schuine streep, en geen dateringen.

Als er één datering achter het buitenlandse equivalent staat, kan dit inhouden: het komt met precies dezelfde datering voor in alle voor die taal vast geraadpleegde woordenboeken (de „niet-vaste” krijgen een bronvermelding), maar vaker betekent het: het woord is slechts in één bron aangetroffen, doorgaans de belangrijkste en uitvoerigste, REY of de *T.L.F* voor het Frans, de *O.E.D.* voor het Engels, KLUGE voor het Duits (voor bepaalde, met name modernere woorden echter ook alleen PFEIFER). Dateringen van de 16de tot en met de 18de eeuw kunnen bij Duitse woorden ook uit BRUNT en JONES afkomstig zijn.

Etymologische woordenboeken geven nogal eens onderling afwijkende dateringen. Bij twee afwijkende dateringen zijn beide gegeven, in een vaste volgorde en gescheiden door een schuine streep. Als er geen nadere bronvermelding is aangegeven, geldt wat die vaste volgorde voor en na de schuine streep betreft:

- Frans: datering REY of *T.L.F.* / datering BLOCH-V. WARTBURG
- Engels: datering *O.E.D.* / datering BARNHART
- Duits: datering KLUGE / datering PFEIFER.

Het komt wel voor dat er achter de uitheemse vormen geen datering staat. Dit zal normaal inhouden dat er ook geen datering is aangetroffen. Maar de oorzaak kan ook zijn dat de bewerker het op grond van mogelijk verschillende woorden of te onduidelijke betekenisverbanden niet verantwoord vond een datering over te nemen.

1.14.9. Extra informatie bij dateringen

Bij de dateringen van de equivalenten uit andere talen kan beknopt nog andere informatie gegeven zijn. Die kan van uiteenlopende aard zijn. We wijzen onder meer op:

- Vermelding van het eerder voorkomen in een andere betekenis of andere betekenissen.
- Expliciete vermelding dat de datering geldt voor de betekenis die het Nederlandse woord heeft (niet noodzakelijk en dus vaak ook niet gegeven).
- De karakterisering van het woordvormingsprocédé.
- De vermelding van de bedenker van het woord.
- Vormvarianten met hun datering, aanduiding van de oorzaak van vormveranderingen.
- De etymologie van het woord uit de brontaal zelf (de meer verwijderde etymologie).
- Voor de ontlening relevante grammaticale gegevens.
- Frequentie, gangbaarheid.
- Nadere informatie over betekenis of betekenisontwikkeling.

- Taalkring.

1.14.10. Volgorde externe equivalenten

De volgorde van de opsomming van de externe equivalenten is in de regel bepaald door de chronologische volgorde van hun dateringen. Equivalenten zonder datering staan normaliter achteraan. Afwijkingen van die redactionele afspraken komen voor.

1.14.11. Inheemse vorming of ontlening

Bij nogal wat woorden is niet uit te maken of zij ontleningen of inheemse vormingen zijn. Dan worden beide mogelijkheden aangegeven. Als er bij de inheemse mogelijkheid uitgegaan wordt van analogievorming, dan wordt dit expliciet te kennen gegeven, meestal met standaardformuleringen van het type „(inheems) gevormd / inheemsche vorming naar het voorb. van andere woordparen/woorden op -x en -y”.

1.14.12. Eén betekenis

Hieronder geven we een beknopt maar volledig voorbeeld van een leenwoord-etymologie met één betekenis:

SKETCH, znw. vr., mv. *-es*. Uit eng. *sketch* (1789 in de hier geldende bet.); zoo ook fr. *sketch* (1879/1903), du. *sketch* (20ste e./begin 20ste e.).

) Kort, meestal komisch of satirisch tooneelstukje met een verrassende wending, b.v. als onderdeel van een cabaretprogramma of revue. || [oudste citaat: 1953-'54].

„Uit eng. *sketch*” geeft te kennen dat het woord aan eng. *sketch* ontleend is. Op grond van het ontbreken van een betekenis bij het Engelse woord moet men er dezelfde betekenis aan toekennen als die welke het woord in het Nederlands heeft en die in de kern van het artikel in de definitie achter het loze haakje wordt verklaard. Hetzelfde geldt voor het Frans en het Duits waarvoor ook alleen de woordvormen zijn vermeld.

Bij de datering 1789 tussen haakjes achter het Engelse woord is met de formule „in de hier geldende bet.” een extraatje toegevoegd dat de lezer op het hart drukt dat die datering geldt voor de betekenis die correspondeert met de betekenis van het woord in het Nederlands. Die formule is niet noodzakelijk. Had er alleen een datering gestaan, dan had hetzelfde gegolden. Voor de dubbele dateringen met de schuine streep bij het Franse en het Duitse woord zie men paragraaf 1.14.8.

Uit het gebruik van „zoo ook” mag men afleiden dat het Franse en het Duitse woord, volgens de opgaven van hun etymologische woordenboeken, eveneens aan het Engels zijn ontleend.

De talen die ontleend hebben, vertonen een behoorlijke chronologische kloof met het eerste optreden van het woord in de Engelse brontaal. Het Franse woord duikt pas 90 jaar later op, het Nederlandse maar liefst 164 jaar. Het Duits ligt daar tussenin. Vanzelfsprekend is dit voer voor etymologen. Zijn die tijdgaten reëel of worden zij door materiaallacunes veroorzaakt? En als zij reëel zijn, aan welke omstandigheden of invloeden zijn dan die relatief late ontleningen en hun onderlinge verschillen toe te schrijven? Hebben wij het woord zo laat ontleend binnen een toenemende stroom van Engelse invloed voor die betreffende periode in het algemeen? Het voorbeeld staat bij lange na niet op zichzelf. Talrijk zijn de voorbeelden waarin er van een (zeer) grote chronologische kloof tussen het vroegste voorkomen van een woord in de brontaal en het vroegste voorkomen ervan in ons materiaal sprake is (men zie b.v. het voorbeeld in de volgende paragraaf!). In die zin dragen de *Aanvullingen* gegevens aan die uitdagen tot heel wat nader interessant etymologisch onderzoek op een te lang verwaarloosd terrein.

1.14.13. Meer betekenissen

Bij polysemie van het herkomstwoord en/of de externe equivalenten treft men achter hun vermelding verscheidene dateringen en verscheidene betekenisaanduidingen aan. Bij die betekenisaanduidingen gaat het om vermeldingen van het type „in de bet. 1”, „in de bet. 2”, „in de bet. 3”. De nummers hebben daarbij betrekking op de betekenisnummers van het Nederlandse woord in het desbetreffende artikel. De volgorde van de verantwoording van die betekenissen en hun datering kan daarbij bepaald zijn door de rangorde van de betekenisnummers of door de chronologische rangorde van hun dateringen (bij sommige redacteuren).

SENSITIEF, bnw. Uit fr. *sensitif* (c. 1265 in de bet.1, 1587 in de bet. 2, maar in deze bet. exceptioneel voor het eind van de 19de e. wanneer de toep. onder invloed van het eng. opnieuw in gebr. komt); eng. *sensitive* (1849 in de bet. 1, 1816 in de bet. 2), du. *sensitiv*.

- 1) Gevoelig of zeer gevoelig voor zintuiglijke gewaarwordingen of van die gevoeligheid getuigend. || [eerste citaat: 1847].
- 2) Zeer gevoelig of overgevoelig in emotioneelen zin. || [eerste citaat: 1895].

De hoeveelheid informatie is soms te omvangrijk om zo geheel tussen haken achter de verschillende woorden weergegeven te kunnen worden. Dan zijn de betekenissen gesplitst en worden de gegevens vanuit die gesplitste betekenissen gepresenteerd:

In de bet. 1).....; in de bet. 2).....;
in de bet. 3)....., enz.

De verschillende betekenissen kunnen bij nog grotere uitvoerigheid ook in afzonderlijke zinnen aangeboden zijn:

In de bet. 1).....
.....
In de bet. 2).....
.....
In de bet. 3).....
enz.

1.15. Woordenboeken, dialectwoordenboeken en andere secundaire bronnen

Bij het *Hoofdwerk* behoorde het standaard tot de werkzaamheden van de medewerkers van de materiaalverzameling dat men voor de te bewerken woorden van de staartletters (vanaf de U) lexicografische gegevens ontsloot uit een selectie van ruim 200 woordenboeken en uit alle dialectwoordenboeken en -monografieën die het INL rijk is. Dat zoiets van A tot Z gedaan zou worden voor alle te bewerken woorden van het Aanvullingenproject, was volstrekt ondenkbaar. Daar zouden decennia mee gemoeid zijn.

Na tal van beraadslagingen en proefnemingen kwam de redactie tot de volgende besluiten:

- Voor de woorden uit de oudste fasen worden, zoals voor het *Hoofdwerk*, de belangrijkste woordenboeken uit de 16de eeuw, Kiliaan voorop, en 17de eeuw benut.
- Voor de jongere en jongste woorden uit de 19de en 20ste eeuw worden voor alle woorden alle gegevens gehaald uit de „Van-Dale-lijn”, vijf drukken vanaf 1872 tot en met 1976, en uit Jacob Jz. Kramers *Algemeene Kunstwoordentolk bevattende de vertaling en verklaring van alle vreemde woorden en zegswijzen* uit 1847 (ondanks zijn latere verschijningsdatum op grond van steekproeven inhoudelijk verkozen boven een gelijkaardig werk van P. Weiland, *Kunstwoordenboek of verklaring van vreemde woorden* uit 1824).
- In principe worden alleen de dialectwoorden uit het supplementmateriaal die door de redactionele selectiecommissie (vgl. het *Voorbericht*) zijn geselecteerd, bewerkt; aanvullingen daarop zijn slechts mogelijk als de nood echt aan de redacteur komt, d.w.z. als het woord naar zijn of haar mening in zijn verhouding tot de algemene taal of in een complex (naar vorm of betekenis) van woorden niet gemist kan worden; hetzelfde geldt voor woorden uit het Bargoens of ander jargon.

Natuurlijk wil het onder het tweede punt gestelde niet zeggen dat men geen gegevens uit andere woordenboeken zal aantreffen. Die zijn dan echter niet het resultaat van een grootscheepse, stelselmatige ontsluiting van die desbetreffende werken, maar bevonden zich al in het supplementmateriaal of zijn door de redacteur zelf tijdens de bewerking alsnog aan het materiaal toegevoegd. Naast de „Van-Dale-lijn” zal men hier en daar dan ook een „Koenen-lijntje” ontmoeten. Van veel belang voor de jongste fase is ook geweest:

Riemer Reinsma, *Signalement van nieuwe woorden. W.P. Woordenboek van 2000 neologismen*, 1975 (REINSMA, *Nieuwe W.*).

1.16. Nieuwe afkortingen en labels

Naast de reeds eerder in de Bronnenlijsten verantwoorde afkortingen is in de *Aanvullingen* gebruikgemaakt van de volgende, nieuwe afkortingen:

amer.-eng.	— amerikaansch-engelsch
bestuursk.	— bestuurskunde, -kundig
beurst.	— beursterm, -taal
comput.	— computerterm, -taal
diergeneesk.	— diergeneeskunde, -kundig
du.	— duitsch
electron.	— electronica, -isch
geestesw.	— geesteswetenschappen
gesch.	— geschiedenis
informat.	— informatica
kernphys.	— kernphysica
kookk.	— kookkunst
kosmol.	— kosmologie, -logisch

kunsthist.	— kunsthistorie, -historisch
log.	— logica, logisch
mechan.	— mechanica
med.	— medisch
mensw.	— menswetenschappen
meteorol.	— meteorologie, -logisch
morphol.	— morfologie, -logisch
natuurw.	— natuurwetenschappen, -wetenschappelijk
paedag.	— paedagogie, -gisch
pharm.	— pharmacie, -ceutisch
political.	— politicologie, -logisch
recl.	— reclameterm, reclametaal
ruimtevl.	— ruimtevaart
sociol.	— sociologie, -logisch
statist.	— statistiek, -tisch
telecomm.	— telecommunicatie
telev.	— televisie
theat.	— theater
vernederl.	— vernederlandsching, vernederlandscht

Daarnaast hebben we de volgende nieuwe, niet-afgekorte labels ingevoerd: dans, film, radio, sport, verkeer, vervoer.

2. BEELD EN BELANG VAN DE ACTUALISERING

Door de *Aanvullingen* heeft het WNT een imposante actualisering ondergaan. Nu zijn ook over de gehele linie van het alfabet de woorden die na de Tweede Wereldoorlog in de tweede helft van de vorige eeuw (tot 1976) in onze taal opkwamen, er goed en gevarieerd in vertegenwoordigd. Talrijk zijn de nieuwkomers in de sfeer van eten en drinken, de gezondheid, medische verzorging e.d., de informatica, de kleding, de mode, de lichaamsverzorging e.d., muziek en dans, de media (radio, tv, pers), het onderwijs, maatschappelijke en/of politieke verschijnselen, instellingen, de ruimtevaart, sport, spel, recreatie e.d., de technologie, audiovisuele middelen e.d., verkeer en vervoer, voorwerpen en stoffen in de huishoudelijke sfeer, het wonen, gebouwen of delen daarvan.

Die actualisering is natuurlijk in de eerste plaats uit algemeen-lexicografisch oogpunt van belang. Het Woordenboek bevat nu duizenden moderne(re) woorden meer en geeft over vorm, betekenis en gebruik van deze woorden de gebruikelijke gedegen WNT-beschrijving, geïllustreerd met citatenmateriaal.

Zij is bovendien van bijzondere betekenis voor de etymologie van het Nederlands. Veel van deze woorden staan niet in P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs, *Van Dale Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden*, 2de dr. 1997 (V.D.E.W.²) en nog veel minder zal men er aantreffen in J. de Vries / F. de Tollenaere, *Etymologisch Woordenboek*, 19de dr. 1995 en 20ste dr. 1997. Dat is ook niet zo onbegrijpelijk. Het zijn in meerderheid afleidingen of samenstellingen waaraan, althans volgens traditionele opvattingen, niet veel etymologische eer te behalen valt. Ze gaan niet spectaculair ver terug in de tijd en hebben zelden of nooit een uiteindelijke exotische oorsprong of een verrassend verband met andere woorden uit de eigen taal of woorden uit uitheemse talen. Het zijn kortom niet de gunstelingen van de etymologische lexicografie. Aan het etymologisch woordenboek van Van Dale komt overigens wel de eer toe

dat men al veel meer aandacht heeft besteed aan dit type jongere woorden dan welk ander etymologisch woordenboek hier te lande ook. En het is wat wrang, curieus en getuigt van het nog heersende conservatieve onbegrip op het gebied van de etymologie, dat men juist daarvoor door sommige critici werd gekastijd.

Etymologen zouden juist veel meer aandacht moeten besteden aan die jongere afleidingen en samenstellingen, jongere leenwoorden en internationalismen. Wanneer komt een woord in onze taal op? Hoe is het gevormd? Wat is het benoemingsmotief? Is het een inheemse vorming, een leenvertaling of een leenwoord? Wat is de oorspronkelijke betekenis? Zijn er verschillende betekenissen? Berusten die op inheemse ontwikkelingen of is er sprake van herontleningen, van leenbetekenissen? Zijn er specifieke omstandigheden aan te wijzen die tot die ontwikkelingen of veranderingen aanleiding gaven? Wie heeft het woord gemaakt, voor het eerst gebruikt, ingang doen vinden? Komt het aanvankelijk alleen in een bepaalde kring of in bepaalde kringen voor en heeft het zich vandaaruit verbreid? Is het algemeen in zwang geraakt of geografisch beperkt gebleven? Staat de opkomst van het woord op zich, bepaald door de invoering van iets nieuws, of is zij verbonden met de opkomst van meer woorden in dezelfde sfeer? Zijn de woorden ontleend dankzij een specifieke invloed op een bepaald gebied van een ander land en zijn taal, of is de ontlening afhankelijk van een groter prestige, grotere invloed van de vreemde taal als zodanig zoals die zich in een bepaalde periode of bepaalde periodes doet gevoelen?

Al deze vragen liggen van nature op het terrein van de etymoloog, althans van de etymoloog die etymologie bedrijft in de moderne opvatting, d.w.z. de etymoloog die zich niet beperkt tot een speurtocht naar en weergave van de ultieme oorsprong, maar die, met volle aandacht voor zowel vorm als betekenis, herkomst en woordgeschiedenis tot een harmonisch geheel weet te smeden.

Vanuit die optiek dient hij die vragen niet alleen systematisch te stellen en te beantwoorden bij het etymologiseren van oude erfwoorden of oudere leenwoorden. Hij moet ze evengoed aan de orde laten komen bij jonge, gelede, inheemse dan wel ontleende woorden. Dat is ook van belang voor de toekomst. Veel van die woorden kennen we zo goed en ze lijken zo transparant, dat iedere etymologische behandeling ervan een overbodige banaliteit lijkt te zijn. Schijn bedriegt. Van onze jongste neologismen weten we vaak na een paar jaar al niet meer wanneer ze precies voor het eerst in onze taal opdoken, door wie of waar ze voor het eerst werden gebezigd. Een betekenis, die ons eerst helder voor de geest stond, kan al snel vervaagd zijn. Benoemingsmotieven die bij introductie in de media nogal eens min of meer omstandig worden uitgelegd, herinneren we ons na korte tijd al niet meer.

Het is daarom zaak dat we van meet af aan zo nauwkeurig en volledig mogelijk vastleggen wat er in het licht van bovenstaande vragen bij een neologisme vast te leggen valt, voordat kennis ervan ontglipt. Zij die na ons komen en zich met historische taalkunde en etymologie zullen bezighouden, hebben daar bovendien het nodige profijt van. Men stelle zich de gespreide etymologische bedden voor waarin we ons hadden kunnen neervlijen, als ónze taalkundige voorgangers voor zo'n nauwkeurige en volledige optekening op heterdaad gezorgd hadden! Dat zou ons in ieder geval een hele papierwinkel aan hypothesen voor de etymologie van *fiets* bespaard hebben. We zouden die etymologie dan nu gewoon geweten hebben.

Terecht beschouwen we de etymoloog als iemand die de blik gevestigd houdt op het verleden. Dat zit in de sleutelwoorden van zijn vak, herkomst en geschiedenis, opgesloten. Maar ook de zeer nabije herkomst en de zeer korte geschiedenis vragen met het oog op onze kennis ervan in de toekomst om zorgvuldige etymologische registratie. De etymoloog kan er zich dan ook niet van afwenden. Voor hem geldt nog sterker dan voor de gewone sterveling: het heden is het verleden van de toekomst.

Hieronder willen we een beeld geven van de actualisering van het WNT aan de hand van een willekeurige selectie van woorden, uitgesplitst naar de periodes 1946-1960, 1960-1970 en 1970-1976 en voorzien van de vroegste datering (in ons materiaal aangetroffen). Het zijn woorden die

we bij lezing van de kopij, aanvankelijk alleen voor de aardigheid, optekenden. Zij zijn inwisselbaar voor tal van andere.

Om tevens het geschetste etymologische belang te onderstrepen, hebben we bekeken of deze woorden voorkomen in P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs, *Van Dale Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden*, 2de dr. 1997 (V.D.E.W.²). Van de woorden waarbij dat het geval was, hebben wij de dateringsgegevens ook in dit overzicht verwerkt. Het zijn de tweede dateringen achter de schuine streep. De voor zich sprekende „conclusies” die uit de vergelijking van die dateringen te trekken zijn hebben we tot uitdrukking gebracht door verschillende typografieën aan de betreffende woorden mee te geven:

- woorden in vet: een vroegere datering in de *Aanvullingen* (15×)
- woorden onderstreept: een vroegere datering in V.D.E.W.² (8×)
- woorden vet en onderstreept: zelfde datering in *Aanvullingen* en V.D.E.W.² (5×)
- woorden in cursief: een precieze datering vanaf 1950 in de *Aanvullingen*, een datering „na 1950” in V.D.E.W.² (34×).

Woorden met maar één datering en in normaal lettertype (249×) komen alleen in de *Aanvullingen* voor.

Alle voorbeelden staan in de spelling die ze in het woordenboek hebben.

1946-1960

basketballschoen (1955), boekenbon (1956), bromfiets (1950), *brunch* (1957/na 1950), **camping** (1958/1958), *canasta* (1953/na 1950), **cartoon** (1949/na 1950), co-assistent (1950), cola (1952), **computer** (1959/1965), contactavond (1949), contactlens (1950), **controversieel** (1959/1976), deltaplan (1955), *deuce* (1951/na 1950), *diepvriezen* (1952/na 1950), diepvriezer (1953), diepvriesgroente (1950), diepvriesmethode (1946), discussieleider (1954), dizzy (1946), doucheceel (1947), douchen (1955), **drive** (1950/na 1950), drummer (1950), dubbeldakstent (1958), *fanmail* (1957/na 1950), fatsoensnorm (1952), fifty-fifty (1946), *geriatrie* (1956/na 1950), haarspeldbocht (1950), *hardboard* (1955/na 1950), hartchirurgie (1950), hobbyclub (1956), inkomensklasse (1947), inseminatie (1952/1926-1950), invalsweg (1957), **jeans** (1954/1961), kassabon (1950), kikkerproef (1959), kinderboerderij (1949), knipperbol (1956), knuffelbeer (1954), langspeelplaat (1950), lastenverzwarende (1957), limousine (1950/1901-1925), *living* (1952/na 1950, 1973), **mascara** (1949/na 1950), mayonaisseklopper (1949), metro (1950/1926-1950), midgetgolfbaan (1954), neonreclame (1950), nevelspuit (1957), nieuwprijs (1955), *oecumene* (1952/na 1950), omroepbestel (1950), *omscholen* (1957/na 1950), omscholing (1949), operabel (1956/1926-1950), opinieblad (1952), **paperclip** (1950/na 1950), parkeerhaven (1953), parkeerschijf (1958), parkeerstrook (1950), parkeerterrein (1950), *plexiglas* (1952/na 1950), poederkoffie (1958), programmablad (1959), *psychosomatisch* (1955/na 1950), *public relations* (1956/na 1950), radarscherm (1952), randstad (1954), rassendiscriminatie (1947), *reactor* (1958/na 1950), reclamebureau (1949), reclametelevisie (1961), reclamezendtijd (1964), recordbedrag (1950), rekencentrum (1956), revolverheld (1951), rijexamen (1953), rij-instructeur (1951), rijstrook (1955), rijstschotel (1951), rotstreek (1954), routineus (1958), rubberhandschoen (1953), ruimtestation (1956), ruimtevaarder (1959), ruimtevaart (1947), ruimtevaartuig (1959), **safari** (1947/na 1950), schietstoel (1955), serveerster (1955), spitsverkeer (1955), **spoetnik** (1957/1957), sportcomplex (1955), taperecorder (1953), **teenager** (1955/1955), telecommunicatie (1954), televisieapparaat (1950), televisiekijker (1953), televisiestudio (1951), *tequila* (1954/na 1950), thermoskan (1951), tiener (1959), tijdrif (1951), tijdschema (1951), TL-buis (1953), *tonic* (1955/na 1950), tophit (1953), topscorer (1952), torenflat (1959), twee-onder-een-kap (1955), *twins* (1951/na 1950), velpon (1951), verkoeverkamer (1952), verlengsnoer (1952), verzorgingscentrum (1954), verzuilen (1956), verzuiling (1953), *video* (1951/na 1950), volkswagenbus (1956), wandcontactdoos (1951), waterskiën (1951), wegpiraat (1953), wij-gevoel (1953), zaalsport (1957), zaalvoetbal (1958), zebraoversteekplaats (1956), zebra-pad

(1959), zelfbedieningswinkel (1948), zonneterras (1955), zuurstofschuld (1953), zweetband (1956).

1960-1970

actiecomité (1962), actualiteitenprogramma (1963), aetherpiraat (1961), afknapper (1964), afvalemmer (1963), *agoog* (1969/na 1950), agressieveling (1964), allesbrander (1961), amusementsprogramma (1962), arbeidsvitaminen (1962), atoommacht (1964), atoommogendheid (1964), avondspits (1964), bermprostitutie (1961), bermtoerisme (1961), broekjurk (1961), broekpak (1964), bromnozem (1961), *brozem* (1961/na 1950), cola-tic (1962), **coltrui** (1968/1976), consumentenbond (1966), consumptiemaatschappij (1969), dooremmeren (1967), droedel (1969), fonduepan (1962), fondueprikker (1963), geboortegolf (1962), gespreksgroep (1965), *gimmick* (1962/na 1950), glasaardappel (c. 1960), hoezepoes (1964), hondelul (1969), houtje-touwtje-jas (1960), inkomensopbouw (1963), inlegluier (1965), inreisvisum (1964), interuniversitair (1961), je-van-het (1963), **jingle** (1962/1974), **jukebox** (1963/1955), jumbojet (1966), **junk** (1965/1968), karting (1964), kinderoppas (c. 1960), kladblok (1963), klapkauwgum (1964), kneedbom (1961), knoflookpers (1963), koelbox (1968), koeltas (1965), maximode (1967), *milkshake* (c. 1960/na 1950), **monokini** (1964/1975), nascholing (1963), neutronenbom (1961), nieuwbouwwijk (1969), nieuwslezer (1964), ochtendspits (1962), **omturnen** (1968/1966), onderwatercamera (1968), onderwijsapparaat (1962), onderzoekcentrum (1961), ontwikkelingshulp (1963), oogschaduw (1962), opbergmap (1961), openluchtrecreatie (1961), opiniepers (1963), *oprotten* (1963/na 1950), opvangcentrum (1964), organisatiebureau (1964), ovenvast (1965), palingworst (1966), peppil (1966), peuterklas (1966), *playboy* (1965/na 1950), pocketboek (1960), pokkeding (1963), probleemkind (1968), programmeertaal (1969), programmeur (1964), projectonderwijs (1968), protestbeweging (c. 1960), protestdemonstratie (c. 1960), **provo** (1965/1965), publicabel (1964), puinstort (1962), puzzlerit (1961), randvoorwaarde (1961), rapportage (1968), rechtsbijstandverzekering (1963), recreant (1962), *relaxen* (1968/na 1950), revisme (1966), rotzooien (1964), routeschema (1960), ruilhart (1968), ruimtecapsule (1962), salespromotor (1964), salmonella (1957/1934), schaalvergroting (1962), service-kosten (1961), sexbom (1961), sportaccomodatie (1961), sporthal (1962), sportkeuring (1962), sporttotalisator (1963), sportuitzending (1961), sportverdwazing (1964), spreekvaardigheid (1963), statussymbool (1963), **supermarkt** (1960/1963), tieneridool (c. 1960), *tilt* (1963/na 1950), toeristenindustrie (c. 1960), topdrukte (1965), **topless** (1964/1965), topsport (1964), *tosti* (1967/na 1950), trainingskamp (1963), trappeldeken (1968), *trevira* (1961), trimbaan (1969), tweekamerflat (c. 1960), twenny (1960), twennymode (1961), *twist* ('dans' 1962/na 1950), ufo (1964/na 1950), vangrail (1962), vergaderziekte (1961), verzorgingsflat (1961), verzorgingsmaatschappij (1965), verzorgingstehuis (1962), wasserette (1963/1959), weggooifles (1965), zeilkamp (1963), zendgemachtigde (1964).

1970-1976

afkicken (1971/1968), afkickboerderij (1971), afkickcentrum (1971), afrokapsel (1975), amsterdammertje ('verkeerspaaltje' 1974), anabolicum (1973), *avocado* (1971/na 1950), databank (1971), datatransmissie (1973), *frisbee* (1971/na 1950), *hamvraag* (1971/na 1950), **hotpants** (1971/1971), incrowd (1970), *journalle* (1974/na 1950), maxirok (1970), midirok (1970), milieubeheer (1970), milieubeleid (1972), milieubewust (1974), milieuwet (1972), *nitwit* (1973/na 1950), nobody (1970), *parka* (1971/na 1950), parkeerzone (1976), partnerruil (1970), **promoten** (1972/1974), salamitactiek (1973), sexshop (1970), snorfiets (1975), traumatoloog (1971), trendsetter (1970), trendy (1971), verzorgingsassistent (1974), video-apparatuur (1971), videoband (1971), videorecorder (1970), *vlaflip* (1970/na 1950), wedstrijdbal (1976), wetswinkel (1971), wiebeltax (1970), ziekenfondsbrilletje (1976).

Dat we een apart hoofdstuk hebben gewijd aan de modernere woordenschat in de *Aanvullingen* mag niet leiden tot het misverstand dat we die hoger waarderen dan het eveneens zeer omvangrijke contingent oudere en oude woorden dat er deel van uitmaakt. Dat is geenszins het geval. Ook die zijn van groot belang voor de lexicografische beschrijving van het Nederlands als zodanig, voor de studie en bevordering van onze kennis van de taalhistorie en de cultuurhistorie, en natuurlijk, met onverminderde kracht, voor de etymologie. Zij hebben die eigenschappen echter gemeen met hun soortgenoten in het *Hoofdwerk*. Hun aanwezigheid heeft geen „karakterverandering” tot gevolg, is niet verrassend voor het WNT. Daarbij komt dat juist de afwezigheid van jong taalmateriaal in het WNT recent nogal belicht is. Dat vroeg om wat tegenbelichting.

3. TECHNISCHE EN PERSONELE GEGEVENS

3.1. Enige gegevens in vogelvlucht

Bestreken taalperiode: 1500-1976

Periode hele project (concept en planning, voorbereiding, materiaalverzameling, bewerking, tekstverwerking, correctie): 1989-2001

Periode van bewerking: 1996-1999 (naast de voltooiing van het *Hoofdwerk*)

Materiaal: tot 1976 verzameld supplementmateriaal

Omvang: 3 delen, corresponderend met ongeveer 54 afleveringen

Aantal kolommen: 6900

Aantal gebruikte citaten: 171.455

Aantal opgenomen citaten: ongeveer 120.000

Aantal trefwoorden: ongeveer 30.000 (leenwoorden en internationalismen: 8000)

3.2. Verantwoording bewerkers en trajecten

Bij het *Hoofdwerk* werd op de achterkant van de omslag van iedere aflevering opgegeven welke redacteur welk gedeelte van het alfabet („traject”) binnen die aflevering had bewerkt. Omdat de mogelijkheid daartoe bij de *Aanvullingen* ontbrak, bieden we in deze Inleiding twee overzichten van die gegevens aan, een met de bewerkers en een met de trajecten als uitgangspunt. In een derde rubriek geven we een verantwoording van de neoklassieke bestanddelen die in een afzonderlijk artikel zijn behandeld, waarbij we eveneens aanduiden door wie ze zijn bewerkt.

De betekenis van de typografie is:

- bij trefwoorden in vette hoofdletters gaat het om trefwoorden van nieuwe artikelen;
- trefwoorden in niet-vette hoofdletters vormen de inleiding tot nieuwe „opnoemers” (kleinere afleidingen, samenstellingen, koppelingen en samenstellende afleidingen bij al in het *Hoofdwerk* in zelfstandige artikelen bewerkte woorden);
- trefwoorden in cursief met beginhoofdletter zijn subtrefowoorden voor „opnoemers”.

3.2.1. Met de bewerkers als uitgangspunt

(binnen de trajecten kunnen incidenteel alfabetisch verschoven artikelen van andere bewerkers staan; zie 3.2.2. voor de verantwoording daarvan)

Drs. E.E.M. Beijck (EB):

BAARVOET, BARIET, BAROK (I) – BELANGSTELLING, **BELCANTO, BEL-ÉTAGE, BERE-**,
COMPETENTIE – **CONDEMNEEREN, DAADKRACHT** – DEEG, **D-TREIN, DUBIEEREN** –
EENZELVIGHEID, **GESANDELD, GIS** (II) – **GRATULEEREN, IN ABSTRACTO, IN CONCRETO, IN**

DUBIO, IN DUPLO, ONDER (het 1ste art.) – ONTLENDENEN, S – SENTIMENTALIST, SKETCH, SUIKEREI (II), VONDELIAANSCH – VOZEN, X – ZAVEL (I)

Lic. L. Colman (LC):

ARPICORDO, BELASTBAAR – BEUZELLEN, CONTEMPLATIE – COÖPTATIE, EER (I) – ELECTRUM, ESTER (II), GESITUEERD, GRAUW (I) – HELIHAVEN, HELIPLAT, HELIPORT, IN SPE, MASCARA – MEZZOTINT, ONTLOOPEN – OPZUIGEN, SCHIE (II), SEPARAAT – SPECIMEN, V – VERJAZZEN, VERVELOOS, VERVEN, V-TEEKEN, W.A. (I) – WARMING-UP, WOND (I) – WYBERT(JE), ZIN – ZOMER (I)

Lic. D. Geirnaert (DG):

BEVAARWELLEN – BISTOURI, COÖRDINAAT – CULINAIR, GECRAQUELEERD, ONBEVLUID, VOLK – VOLKSWAGENBUS, VRAAG – VROUW, ZEBRA – ZEVEN (II)

Dr. J.L.A. Heestermans (HH):

À LA BONNE HEURE, BEUN (II), BIT (IV) – BORSTEL, BOTIGA, BOUTIQUE, CARYOPHELNAGEL, CSARDAS, CULMINATIE – CYTOPLASMA, DIURNAAL – DIZZY, ENTAMEEREN – ERYTHROPHOBIE, EX OFFICIO, GARSTHEID, GEM – GERVEN, MINERALISEEREN, NA – ONDEMOCRATISCH, U (I) – UURWERK, WARMTE – WATTINE

Dr. F.J. Heyvaert (FH):

BOSCH – BYZANTISCH, CONDENS – CONROOIE, DECANAAL, DECLASSEEREN, DEEL – DEMOTISCH, DEQUALIFICEEREN, ESBATEMENT – EVULSIE, EXPOSANT – EZEL, GBOUCLEERD, GECANNELEERD – GELUMMEL, GES (I) – GIRO, HEVENTIJD, IN EXTENSO, IN EXTREMIS, MICRO (I) – MOLYBDEEN, ORAAL – OZONISEEREN, STUC – SYSTEMATICUS, T – TELDE, TEXTUEEL, T-SHIRT, VERKAVELING – VERSTIKKING, WEBER – WEKKER (I), WINNEN (I) – WOLMANZOUT

Dr. D. Kinable (DK):

C – CARBOLZUUR, CASSIDONIE, DEN (I) – DEVALUEEREN, EL (I), ÉLÉGANCE – ENTABLEMENT, EXACERBATIE – EXPORT, GEËMOTIONEERD, GEËXCIEERDE, GEHISTORIEERD, HELIOCENTRISCH – HOTPANTS, IN MARGINE, KANTEEREN (I) en (II), LECTRINE, LEF (I) – MARXISTISCH, PAR EXCELLENCE, RAAD – RUZIE, TEHOOPEZATE, ZON – ZUIPEN (II)

Drs. H.A.C. Lambermont (HL):

CARBON – CASING, DEVASTATIE – DIËLECTRISCH, DIËTETIEK, DIËTETISCH, KARAKOL, KARYATIDE, VOLLEEREN (II) – VOLWASSENE, WEL (V) – (WERELD, Samenst.) *Wereldbedrijf*, ZWEEFVLIEGEN, ZWEVEN – ZZZZ

Prof. dr. A.M.F.J. Moerdijk (AM):

B – BAROGRAM, BAUWTJE, BOLPEN, BOLPUNTPEN

Dr. M.A. Mooijaart (MM):

CASJE – CEREMONIEUS, DIENEN – DIPLOPIE, FAAM – FILET (I), HOUDGREEP – IMPOPULARITEIT, LAAG (IV) – LEEUW, MOMENT – MYTHOLOGISEEREN, TELECOMMUNICATIE – TEWATERLATING, VRUCHT (I) – VUURWERK, ZELF (II) – ZENDTIJD

Drs. D. Simons (DS):

CERES – CHOREOGRAPHIE, COMEDIENNE, CONSACREEREN – CONTAMINEEREN, CORDONNEEREN, COSMETICA, DIPOOL – DIURETIEK, EN FLAGRANT DÉLIT, FILIAAL (I) – FOLIO, GEKRENKTHEID, KAAG (II) – KWITS, QUADROPHONIE – QUOTEEREN (I), TEXTIEL (II) – TYRAMINE, VOCAAL (I) – VOLGER, VOLKORENBROOD, VOLKORENMEEL, VOLMATROOS, VOLS LANK, VOLTIJDSCH, VOLTREFFER, (WERELD, Samenst.) *Werldbeginsel* – (WERK (I), Samenst.) *Werkproces*, WERKBEZOEK – WERKCOMMISSIE, WERKEN (I), Afl. – *Werkpunt*, WERKGEBIED, WERKGEMEENSCHAP, WERKGROEP, WERKKAMP – WERKLIJN, WICHELROEDE – WINKELSLUITINGSWET

Drs. R. Tempelaars (RT):

AAL (VI) – AVONTUUR, CIS (I) – COLON (III), COLONNET, DJAGOENG – DOSSE, FOLKLORE – FUTUROLOOG, GECLAUSULEERD, GECLERICALISEERD, GEDOCUMENTEERD, GEDOIST, IMPORT – INTERMITTENT, KLASSIEKER, KLIK (I), KLYSMA, ZICHT (II) – ZILVERVLIES

Drs. J.P. Westgeest (HW):

BLUE JEANS, CEMBALO, CHORION – CIRRUS, COLONNADE – COMPENSEEREN, DOSSIER – DUBBELTONGIG, G – GEBRUIKEN, GEÏSOLEERDHEID, INTERNAATSVERBAND – JUVENAAT, PAAL (I) – PYJAMA, SPECTACULAIR – STRYCHNINE, VERSTRAKKEN – VLEUGEL (I), (WERK (I), Samenst.) *Werkregeling* – WHITE-COLLAR-CRIMINALITEIT, ZUIVEL – ZWERVER

3.2.2. Met de trajecten als uitgangspunt

(bij overgang van letters binnen een traject en/of bij letters met slechts een enkel traject zijn letters samengenomen; de initialen van de bewerkers, hierboven achter hun volle namen aangegeven, staan tussen haken achter de trajecten)

A

AAL (VI) – AVONTUUR (RT; daarin HH: **À LA BONNE HEURE**, LC: **ARPICORDO**)

B

B – **BAROGRAM** (AM; daarin EB: **BAARVOET**, **BARIET**)

BAROK (I) – BELANGSTELLING (EB; daarin AM: **BAUWTJE**)

BELASTBAAR – BEUZELEN (LC; daarin EB: **BELCANTO**, **BEL-ETAGE**, **BERE-**, HH: **BEUN** (II))

BEVAARWELLEN – **BISTOURI** (DG)

BIT (IV) – BORSTEL (HH; daarin HW: **BLUE JEANS**, AM: **BOLPEN**, **BOLPUNTPEN**)

BOSCH – **BYZANTISCH** (FH; daarin HH: **BOTIGA**, **BOUTIQUE**)

C

C – **CARBOLZUUR** (DK)

CARBON – **CASING** (HL; daarin HH: **CARYOPHELNAGEL**)

CASJE – **CEREMONIEUS** (MM; daarin DK: **CASSIDONIE**, HW: **CEMBALO**)

CERES – **CHOREOGRAPHIE** (DS)

CHORION – **CIRRUS** (HW)

CIS (I) – **COLON** (III) (RT)

COLONNADE – **COMPENSEEREN** (HW; daarin RT: **COLONNET**, DS: **COMEDIENNE**)

COMPETENTIE – **CONDEMNEEREN** (EB)

CONDENS – **CONROOIEN** (FH)

CONSACREEREN – **CONTAMINEEREN** (DS)

CONTEMPLATIE – **COÛPTATIE** (LC)

COÛRDINAAT – **CULINAIR** (DG; daarin DS: **CORDONNEEREN**, **COSMETICA**, HH: **CSARDAS**)

CULMINATIE – **CYTOPLASMA** (HH)

D en E

DAADKRACHT – **DEEG** (EB; daarin FH: **DECANAAL**, **DECLASSEEREN**)

DEEL – **DEMOTISCH** (FH)

DEN (I) – **DEVALUEEREN** (DK; daarin FH: **DEQUALIFICEEREN**)

DEVASTATIE – **DIËLECTRISCH** (HL)

DIENEN – **DIPLOPIE** (MM; daarin HL: **DIËTETIEK**, **DIËTETISCH**)

DIPOOL – **DIURETIEK** (DS)

DIURNAAL – **DIZZY** (HH)

DJAGOENG – **DOSSE** (RT)

DOSSIER – **DUBBELTONGIG** (HW; daarin EB: **D-TREIN**)

DUBIEEREN – **EENZELVIGHEID** (EB)

EER (I) – **ELECTRUM** (LC; daarin DK: **EL** (I))

ÉLÉGANCE – **ENTABLEMENT** (DK daarin DS: **EN FLAGRANT DÉLIT**)

ENTAMEEREN – **ERYTHROPHOBIE** (HH)

ESBATEMENT – **EVULSIE** (FH; daarin LC: **ESTER** (II))

EXACERBATIE – EXPORT (DK; daarin HH: **EX OFFICIO**)
EXPOSANT – EZEL (FH)

F

FAAM – FILET (I) (MM)
FILIAAL (I) – FOLIO (DS)
FOLKLORE – FUTUROLOOG (RT)

G t/m J

G – GEBRUIKEN (HW; daarin HH: **GARSTHEID**, FH: **GEBOUCLEERD**)
GECANNELEERD – **GELUMMEL** (FH; daarin RT: **GECLAUSULEERD**, **GECLERICALISEERD**,
GEDOCUMENTEERD, **GEDOIST**, DG: **GECRAQUELEERD**, DK: **GEËMOTIONEERD**,
GEËXCIEPERDE, **GEHISTORIEERD**, HW: **GEÏSOLEERDHEID**, DS: **GEKRENKTHEID**)
GEM – **GERVEN** (HH)
GES (I) – **GIRO** (FH; daarin EB: **GESANDELD**, LC: **GESITUEERD**)
GIS (II) – **GRATULEEREN** (EB)
GRAUW (I) – **HELIHAVEN** (LC)
HELIOCENTRISCH – **HOTPANTS** (DK; daarin LC: **HELIPLAT**, **HELIPORT**, FH: **HEVENTIJD**)
HOUDGREEP – **IMPOPULARITEIT** (MM)
IMPORT – **INTERMITTENT** (RT; daarin EB: **IN ABSTRACTO**, **IN CONCRETO**, **IN DUBIO**, **IN DUPLO**,
FH: **IN EXTENSO**, **IN EXTREMIS**, DK: **IN MARGINE**, LC: **IN SPE**)
INTERNAATSVERBAND – **JUVENAAT** (HW)

K t/m O

KAAG (II) – **KWITS** (DS; daarin DK: **KANTEEREN** (I) en (II), HL: **KARAKOL**, **KARYATIDE**, RT:
KLASSIEKER, **KLIEK** (I), **KLYSMA**)
LAAG (IV) – **LEEUW** (MM; daarin DK: **LECTRINE**)
LEF (I) – **MARXISTISCH** (DK)
MASCARA – **MEZZOTINT** (LC)
MICRO (I) – **MOLYBDEEN** (FH; daarin HH: **MINERALISEEREN**)
MOMENT – **MYTHOLOGISEEREN** (MM)
NA – **ONDEMOCRATISCH** (HH; daarin DG: **ONBEVLUID**)
ONDER (het 1ste art.) – **ONTLENDENEN** (EB)
ONTLOOPEN – **OPZUIGEN** (LC)
ORAAL – **OZONISEEREN** (FH)

P, Q en R

PAAL (I) – **PYJAMA** (HW; daarin DK: **PAR EXCELLENCE**)
QUADROPHONIE – **QUOTEEREN** (I) (DS)
RAAD – **RUZIE** (DK)

S

S – **SENTIMENTALIST** (EB; daarin LC: **SCHIE** (II))
SEPARAAT – **SPECIMEN** (LC; daarin EB: **SKETCH**)
SPECTACULAIR – **STRYCHNINE** (HW)
STUC – **SYSTEMATICUS** (FH; daarin EB: **SUIKEREI** (II))

T

T – **TELDE** (FH; daarin DK: **TEHOOPEZATE**)
TELECOMMUNICATIE – **TEWATERLATING** (MM)
TEXTIEL (II) – **TYRAMINE** (DS; daarin FH: **TEXTUEEL**, **T-SHIRT**)

U en V

U (I) – **URWERK** (HH)
V – **VERJAZZEN** (LC)
VERKAVELING – **VERSTIKKING** (FH)
VERSTRAKKEN – **VLEUGEL** (I) (HW; daarin LC: **VERVELOOS**, **VERVEN**)
VOCAAL (I) – **VOLGER** (DS)

VOLK – VOLKSWAGENBUS (DG; daarin DS: **VOLKORENBROOD, VOLKORENMEEL**)
VOLLEEREN (II) – **VOLWASSENE** (HL; daarin DS: **VOLMATROOS, VOLSLANK, VOLTIJDSCH, VOLTREFFER**)
VONDELIAANSCH – VOZEN (EB)
VRAAG – VROUW (DG)
VRUCHT (I) – **VUURWERK** (MM; daarin LC: **V-TEEKEN**)

W

W.A. (I) – **WARMING-UP** (LC)

WARMTE – **WATTINE** (HH)

WEBER – **WEKKER** (I) (FH)

WEL (V) – (WERELD, Samenst.) *Wereldbedrijf* (HL)

Wereldbeginsel – (WERK (I), Samenst.) *Werkproces* (DS)

Werkregeling – **WHITE-COLLAR-CRIMINALITEIT** (HW; daarin DS: **WERKBEZOEK** – **WERKCOMMISSIE**, **WERKEN** (I), Afl. – *Werkpunt*, **WERKGEBIED**, **WERKGEMEENSCHAP**, **WERK GROEP**, **WERKKAMP** – **WERKLIJN**)

WICHELROEDE – **WINKELSLUITINGSWET** (DS)

WINNEN (I) – **WOLMANZOUT** (FH)

WOND (I) – **WYBERT(JE)** (LC)

X, Y en Z

X – ZAVEL (I) (EB)

ZEBRA – ZEVEN (II) (DG; daarin MM: ZELF (II) – **ZENDTIJD**)

ZICHT (II) – ZILVERVLIES (RT)

ZIN – ZOMER (I) (LC)

ZON – ZUIPEN (II) (DK)

ZUIVEL – ZWERVER (HW; daarin HL: **ZWEEFVLIEGEN**)

ZWEVEN – **ZZZZ** (HL)

3.2.3. „Neoklassicalia”

Enige redacteuren droegen zorg voor de vervaardiging van afzonderlijke artikelen voor z.g. neoklassieke bestanddelen, uit het Grieks of het Latijn stammende woorelementen die als eerste of laatste bestanddelen in jongere tijd, veelal kunstmatig in de sfeer van wetenschap, kunst en techniek, benut zijn voor de vorming van nieuwe woorden. Een aantal is daarnaast ook aanwezig in (oudere) leenwoorden die in hun geheel rechtstreeks uit het Latijn of Grieks overgenomen zijn of die uit die talen tot ons zijn gekomen door bemiddeling van een andere taal, met name het Frans. Sommige zijn zo ingeburgerd, dat zij ook combinaties met inheemse woorden zijn aangegaan.

Een afzonderlijk woordenboek, uitsluitend aan deze „neoklassicalia” gewijd, zal pas een zo volledig mogelijke en gedetailleerde behandeling daarvan kunnen bieden. Het INL wijdt daar een apart deelproject aan. Binnen het geheel van de *Aanvullingen* en de ons gegunde tijd moesten wij met een oppervlakkiger behandeling volstaan. Die bestaat normaliter uit een korte karakteristiek van de positie van het bestanddeel binnen het woord (eerste of laatste), een aanduiding van het (vak)gebied waarop het uitsluitend of voornamelijk gebruikt wordt, een weergave van het Griekse of Latijnse woorddeel of woord waarop het is gebaseerd, een opsomming van de woorden in de *Aanvullingen* waarin het voorkomt, en, zonder dat daarbij overigens naar volledigheid is gestreefd, een verwijzing naar enige voorbeelden in het *Hoofdwerk*. Elementen die slechts in een enkel vreemd woord werden aangetroffen, kregen geen afzonderlijk artikel toebedeeld; hun etymon wordt wél aangegeven bij de etymologie van dat gehele woord zelf.

Met nadruk verklaren wij ten slotte dat wij bewust alleen aandacht hebben besteed aan dergelijke neoklassicalia voorzover zij in woorden van de *Aanvullingen* werden aangetroffen. Hieronder volgt in alfabetische reeksen een overzicht daarvan (met achter iedere reeks de naam van de bewerker).

-AAN (II), -AAT (II), -AEMIE, -AGOGIE (II), -AGOOG (II), -ALGIE, -ARIUM, -ASE, BARO-, BENZ-, BI-, BIBLIO-, BIO-, -BLAST, BRONCH-, CARBO-, CARCINO-, CARDIO-, CATA-, -CEEN, CENTI-, CENTRO-, CEREBRO-, CHEMO-, CHIRO-, CHLORO-, CHOL-, CHROMATO-, CHROMO- (II), -CHRONIE, -CHROON, -CHTHOON, -CIDE (I), -CIDE (II), CINE-, CLAUSTRO-, -CRAAT, CRANIO-, -CRATIE, CRYPTO-, CYCLO-, CYSTO-, CYTO- (dr. M. Mooijart); DACTYLO- (III), DEMI- (III), DEMO-,

3.3.2. Letteromvang WNT met en zonder *Aanvullingen* (AV)

letter	aantal kolommen zonder AV	percentage totaal aantal kolommen	aantal kolommen met AV	percentage totaal aantal kolommen
A	5206	5,7	5272	5,4
B	4086	4,5	4674	4,8
C	234	0,2	1238	1,3
D	1572	1,7	2396	2,4
E	586	0,6	1056	1,08
F	382	0,4	682	0,7
G	3726	4,1	4244	4,3
H	2306	2,5	2478	2,5
I	910	1	1162	1,2
J	594	0,6	632	0,6
K	6120	6,7	6248	6,4
L	2562	2,8	2666	2,7
M	1306	1,4	1650	1,7
N	924	1	1018	1,04
O	4612	5	5034	5,2
P	5022	5,5	5196	5,3
Q	110	0,1	114	0,1
R	5430	5,9	5542	5,7
S	5940	6,5	6370	6,5
T	5858	6,4	6008	6,2
U	2712	3	2764	2,8
V	16.894	18,4	17.168	17,6
W	7816	8,5	8030	8,2
X	27	0,03	35	0,03
Y	17	0,02	23	0,02
Z	<u>6658</u>	7,3	<u>6810</u>	7
	91.610		97.510	

3.3.3. Procentuele uitbreiding *Aanvullingen* ten opzichte van *Hoofdwerk* (HW)

Letter	kolommen HW	kolommen AV	toename in procenten
A	5206	66	1,3
B	4086	588	14,4
C	234	1004	429
D	1572	824	52,4
E	586	470	80,2
F	382	300	78,5
G	3726	518	13,9
H	2306	172	7,4
I	910	252	27,7
J	594	38	6,4
K	6120	128	2,1
L	2562	104	4
M	1306	344	26,3
N	924	94	10,2
O	4612	422	9,1
P	5022	174	3,5
Q	110	4	3,6
R	5430	112	2,1
S	5940	430	7,2
T	5858	150	2,6
U	2712	52	1,9
V	16.894	274	1,6
W	7816	214	2,7
X	27	8	29,6
Y	17	6	35,3
Z	<u>6658</u>	<u>152</u>	2,3
	91.610	6900	

Deel III² van het *Hoofdwerk*, het Deel C-FUUT, kent nogal wat leemtes. Het is dus niet zo opzienbarend, maar evengoed toch verheugend, dat de *Aanvullingen* juist voor die letters C t/m F zo'n verhoudingsgewijs forse uitbreiding hebben opgeleverd. De percentages van de toename zijn echter wel erg groot. De balans lijkt wat naar de andere kant doorgeslagen te zijn. Voor een deel heeft dat te maken met het feit dat alleen ten behoeve van die lacuneuze letters al geruime tijd voor de aanvang van het *Aanvullingen*project bepaalde, met name medische, handboeken speciaal geëxcerpeerd zijn.

3.4. Gebruik cd-rom WNT

Het supplementmateriaal bevatte soms afleidingen of samenstellingen zonder hun grondwoorden. Voor die grondwoorden en voor een handvol andere woorden waarvoor we alleen vermeldingen of slechts één literair citaat bezaten, is met behulp van de cd-rom van het WNT (de eerste versie die uitkwam in 1995) gestreefd naar vergaring van resp. uitbreiding tot minimaal twee citaten. Van alle aldus gevonden en gedateerde citaten werden in ieder geval het jongste en het oudste citaat genomen. Bij woorden met twee literaire supplementaanhalingen werd ook op de cd-rom gezocht naar meer bewijsplaatsen en werden oudste en jongste citaat toegevoegd, als de cd-rom een resultaat van meer dan 5 citaten opleverde.

Voorts is de cd-rom strategisch ingezet als redacteuren de medewerkers van de materiaalverzameling verzochten om de levering van extra citaten voor een bepaalde betekenis of voor de opvulling van al te grote gaten in de tijd.

3.5. Medewerkers 1989-2001

Hoofdredacteur:

prof. dr. A.M.F.J. Moerdijk

Redacteuren:

drs. E.E.M. Beijk

lic. L. Colman (vanaf 1-9-1990)

lic. D. Geirnaert (tot 1-6-1999)

dr. J.L.A. Heestermans

dr. F.J. Heyvaert

dr. D. Kinable

drs. H.A.C. Lambermont

dr. M.A. Mooijaart (vanaf 1-9-1991)

drs. D. Simons

drs. R. Tempelaars

drs. J.P. Westgeest

Hoofd materiaalverzameling:

A.K. Verschelling (tot 1-5-1999)

Coördinerend corrector:

M.C. Smits (vanaf 1-10-1989)

Overige medewerkers:

M.L.W. van Bennekom (tot 1-1-1995)

A.P. Braaksma (10-11-1992 tot 1-3-1997)

W.J. Does (tot 1-1-1992)

R. van Duijn (tot 1-10-1992)

A.J. Figee (vanaf 1-9-1989)

M. Göbel

E.M. van der Hatert (van 1-1-1990 tot 1-11-1991)

P. Hoekstra (vanaf 1-2-1992)

D.M. Jellema (tot 1-3-1992)

E. de Jong-Pieters (vanaf 1-2-1996)

P.A. van der Meer

B. Meeuwssen

W. de Ruyter-Balt (tot 1-6-1999)

I.M. Schutte (vanaf 1-10-1991)

J.W. Smits

R.J. van Strien (tot 1-1-1993)

P. Tacx-Hillebrand (01-08-1997 t/m 31-12-1999, 11-12-2000 t/m 28-02-2001)

M.E. Veltkamp-Capel (tot 1-9-1999)

E.M. Verhoogt (tot 1-9-1995)

V. Waszink (17-02-1997 t/m 03-08-1997, maart 1999 t/m september 1999, april 2000 t/m oktober 2000)

J.M.A. Werner (van 1-11-1991 tot 19-6-1997)
Y.L. Witkamp-Witteman (25-02-1997 t/m 01-12-1998)
Th.P.F. Wortel (tot 1-7-1995).

3.6. Besturen

Samenstelling van het bestuur van de Stichting Instituut voor Nederlandse Lexicologie dat in 1989 opdracht gaf tot de uitvoering van het Aanvullingenproject:

voorzitter: prof. dr. A. Kinsbergen
plv. voorzitter: mr. O.A. Thissen
penningmeester: F.L. Stenfert Kroese

leden:
prof. dr. G.E. Booij
prof. dr. R. Lievens
mr. C.M.J.A. Moons
prof. dr. H. Pinkster
mr. H.C.G.L. Polak
prof. dr. A. Sassen
prof. dr. M.C. van den Toorn
prof. dr. V.F. Vanacker
prof. dr. S.F.L. de Vriendt

secretaris/niet-lid: prof. dr. P.G.J. van Sterkenburg
adjunct-secretaris/niet-lid: A. van der Veen.

Samenstelling van het bestuur bij de voltooiing van de Aanvullingen in 2001:

voorzitter: dr. C. Paulus
plv. voorzitter: mw. drs. M.F. van den Bergh
penningmeester: dr. mr. J. Kist

leden:
prof. dr. B.P.F. Al
prof. dr. G.E. Booij
prof. dr. D.H.R.R.J. Geeraerts
prof. dr. G.A.M. Kempen
prof. dr. H. Pinkster
prof. dr. J.A.M. Taeldeman
drs. L.E.H. Vredevoogd
prof. dr. S.F.L. de Vriendt

secretaris/niet-lid: prof. dr. P.G.J. van Sterkenburg
adjunct-secretaris/niet-lid: drs. G. Gast

erevoorzitter: prof. dr. A. Kinsbergen
erevice-voorzitter: mr. O.A. Thissen.

3.7. Een slotwoord van dank

Dr. M.A. Mooijaart leverde mij gegevens voor de paragrafen 1.16., 3.3.2., controleerde mijn berekeningen van paragraaf 3.3.1.-3. en voorzag een eerste versie van de Inleiding van correcties en commentaar. Dat laatste deden ook prof. dr. P.G.J. van Sterkenburg en drs. R. Tempelaars. A. Figuee, M. Göbel en M. Smits leverden hun gebruikelijke correctie-inspanningen, maar controleerden daarnaast extra de gegevens in hoofdstuk 2 en in paragraaf 3.2. De gegevens uit paragraaf 3.6. kreeg ik toegespeeld van drs. G. Gast. Allen hebben recht op mijn dank, die ik hun hierbij graag betuig. Fouten en onduidelijkheden die men ondanks hun bemoeienis onverhoopt nog in deze Inleiding aantreft, zijn alleen mij toe te schrijven.

Leiden, 9 mei 2001

A. MOERDIJK